

В. І. Орлик, аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту Інституту адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська політехніка»

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ

Медичне забезпечення військовослужбовців є критично важливим елементом обороноздатності держави, особливо в умовах воєнного стану та активних бойових дій. Російсько-українська війна поставила перед Україною нові виклики у сфері військової медицини, що потребують комплексного реформування системи медичного забезпечення Збройних Сил України. У статті проаналізовано сучасний стан військової медицини в Україні, основні виклики та напрями їх подолання. Серед основних викликів медичного забезпечення військовослужбовців в Україні виокремлено недостатнє фінансування, дефіцит кваліфікованих медичних кадрів, обмежені можливості евакуації поранених, нестача сучасного медичного обладнання та засобів, а також недосконалість системи реабілітації та психологічної підтримки. Окрему увагу приділено досвіду зарубіжних країн, зокрема США, Великої Британії, Ізраїлю, Німеччини та Франції, які мають ефективні моделі медичного забезпечення військових. Вивчено такі аспекти, як впровадження стандартів тактичної медицини ТССС, розвиток системи мобільних шпиталів, використання аеромедичної евакуації, інтеграція військової та цивільної медицини, а також сучасні підходи до реабілітації та психологічної підтримки військовослужбовців. На основі аналізу зарубіжного досвіду запропоновано ключові напрями реформування системи медичного забезпечення військовослужбовців в Україні. Зокрема, наголошено на необхідності законодавчого врегулювання стандартів медичної допомоги відповідно до норм НАТО, розширення програми підготовки військових медиків, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення військових шпиталів, запровадження ефективної системи медичної евакуації та розвитку психологічної реабілітації. Результати дослідження свідчать, що комплексний підхід до реформування військової медицини, заснований на передовому світовому досвіді, сприятиме підвищенню якості медичних послуг для українських військовослужбовців, зменшенню рівня летальності серед поранених та забезпеченню належного рівня медичної підтримки як у зоні бойових дій, так і після повернення військових до мирного життя. Запровадження запропонованих змін сприятиме не лише покращенню медичного забезпечення армії, а й зміцненню обороноздатності України в цілому.

Ключові слова: державне регулювання, військова медицина, реформування, медичне забезпечення, тактична догоспітальна допомога, правове забезпечення, мобільні шпитали, реабілітація військових, психологічна підтримка, стандарти НАТО.

V. I. Orlyk. State regulation of medical protection for military servicemen in Ukraine: challenges and directions of reform

Medical support for military personnel is a critically important element of the state's defense capability, especially in conditions of martial law and active hostilities. The Russian-Ukrainian war has posed new challenges for Ukraine in the field of military medicine, which require a comprehensive reform of the medical support system of the Armed Forces of Ukraine. The article analyzes the current state of military medicine in Ukraine, the main challenges and directions for overcoming them. Among the main challenges of medical support for military personnel in Ukraine, insufficient funding, a shortage of qualified medical personnel, limited possibilities for evacuating the wounded, a lack of modern medical equipment and facilities, as well as the imperfection of the rehabilitation and psychological support system are highlighted. Special attention is paid to the experience of foreign countries, in particular the USA, Great Britain, Israel, Germany, and France, which have effective models of medical support for the military. Such aspects as the implementation of TCCC tactical medicine standards, the development of a mobile hospital system, the use of aeromedical evacuation, the integration of military and civilian medicine, as well as modern approaches to rehabilitation and psychological support of military personnel were studied. Based on the analysis of foreign experience, key areas of reform of the system of medical support for military personnel in Ukraine were proposed. In particular, the need for legislative regulation of medical care standards in accordance with NATO norms, expansion of the military medical training program, improvement of the level of material and technical support of military hospitals, introduction of an effective medical evacuation system and development of psychological rehabilitation were emphasized. The results of the study indicate that a comprehensive approach to reforming military medicine, based on advanced world experience, will contribute to improving the quality of medical services for Ukrainian military personnel, reducing the mortality rate among the wounded and ensuring the proper level of medical support both in the combat zone and after the military returns to peaceful life. The introduction of the proposed changes will contribute not only to improving the medical support of the army, but also to strengthening the defense capability of Ukraine as a whole.

Key words: state regulation, military medicine, reform, medical support, tactical pre-hospital care, legal support, mobile hospitals, military rehabilitation, psychological support, NATO standards.

Постановка проблеми. Медичне забезпечення військовослужбовців є критично важливим елементом обороноздатності держави, особливо в умовах збройних конфліктів та військових операцій. Ефективна система

медичного забезпечення сприяє збереженню життя та здоров'я військових, швидкому відновленню їх боєздатності та соціальній реабілітації. Водночас сучасні виклики, такі як високий рівень бойових поранень, психологічні травми, дефіцит кваліфікованих медичних кадрів та застаріла інфраструктура військової медицини, потребують комплексного реформування. Враховуючи досвід передових країн і новітні медичні технології, необхідно удосконалити систему медичного забезпечення військовослужбовців в Україні, адаптувавши її до сучасних потреб та стандартів.

Незважаючи на певні позитивні зрушення у реформуванні військової медицини, в Україні зберігається низка проблем, що ускладнюють забезпечення якісної медичної допомоги військовослужбовцям. До основних проблем належать недостатнє фінансування, нестача спеціалізованих військових медичних закладів, повільна інтеграція новітніх технологій у систему медичної допомоги та недостатня взаємодія між військовою та цивільною медициною. Крім того, зростає потреба у розширенні можливостей медичної евакуації, удосконаленні системи психологічної реабілітації та адаптації ветеранів до цивільного життя. У зв'язку з цим виникає необхідність розроблення ефективної стратегії реформування медичного забезпечення військовослужбовців з урахуванням кращого міжнародного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження у сфері медичного забезпечення військовослужбовців висвітлюють низку ключових проблем та перспектив розвитку військової медицини в умовах сучасних воєнних конфліктів. Науковці В. Трохимчук та І. Панкратов [1] проаналізували існуючі моделі функціонування страхової медицини в деяких країнах світу та Україні для подальшого можливого застосування їх у системі медичного забезпечення ЗСУ, а також вивчили чинники та умови, що впливають на перебіг захворювання на COVID-19. А. Сидоренко [2] розглянув деякі питання медичного забезпечення членів сімей військовослужбовців в Україні в сьогоdnішніх реаліях. Проаналізувавши нормативно-правові акти у розглядуваній сфері, автор зробив висновок, що вони містять лише загальні положення щодо права членів сімей військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу, при цьому не розкривають механізм і порядок надання медичного забезпечення. Інша група науковців М. Лозовий, О. Воробйов, І. Власов та М. Чапля [3] розглянули питання, що стосуються чинників, які впливають на організацію медичного забезпечення військових частин і з'єднань, загальних принципів застосування сил медичної служби в ООС (АТО), особливостей їх застосування в різні періоди операції. Науковці О. Судук та А. Семенюк [4] визначили першочергові заходи для трансформації медичних послуг в Україні в умовах війни.

У наукових працях вітчизняних фахівців (А. Галушка, В. Жаховський, В. Лівінський [5], І. Салайда [6]) особливу увагу приділено питанням тактичної медицини, організації евакуації поранених, удосконалення системи військових шпиталів та реабілітації військовослужбовців. О. Федченко, Н. Литвиненко та О. Пінчук [7] дослідили можливості застосування географічних інформаційних систем (ГІС) у контексті реформування системи охорони здоров'я України та медичного забезпечення ЗСУ.

Вітчизняні дослідження, зокрема у сфері військової медицини, наголошують на необхідності адаптації міжнародних стандартів, а також інтеграції військової та цивільної медицини. У звітах Міністерства оборони України та Національної академії медичних наук підкреслюється важливість реформування системи військової медицини відповідно до стандартів НАТО, що включає вдосконалення алгоритмів надання медичної допомоги на полі бою та модернізацію матеріально-технічного забезпечення військових шпиталів. У дослідженні [8] наголошено на необхідності удосконалення складу індивідуальних медичних засобів захисту військовослужбовців в Україні згідно із стандартами країн-членів блоку НАТО та країн, які перебувають у постійних військових діях. Інше дослідження [9] спрямоване на обґрунтування системи стандартизації медичного забезпечення у Збройних Силах (ЗС) України та розроблення військово-медичних стандартів з використанням методологічних засад стандартизації у вітчизняній системі охорони здоров'я і медичних службах збройних сил держав-членів НАТО.

Значна частина наукових досліджень спрямована на вивчення зарубіжного досвіду. Зокрема, М. Бадюк, І. Пасько та В. Солярик [10] висвітлили результативність професійних взаємин між військово-медичними службами Великої Британії і України, які розпочалися з середини 1990-х років і набули принципово нового змісту на початку 2020-х років. Науковці зазначили вагому допомогу Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії суверенній Україні у боротьбі за територіальну цілісність і державний суверенітет в російсько-українській війні.

Попри значні досягнення у цій сфері, залишається низка невирішених питань, зокрема нестача кваліфікованих військових медиків, відсутність уніфікованих протоколів надання допомоги у зоні бойових дій, а також необхідність удосконалення системи медичної реабілітації військовослужбовців. Таким чином, подальші дослідження мають бути зосереджені на розробленні комплексних підходів до реформування військової медицини, враховуючи кращі міжнародні практики та досвід сучасних воєнних конфліктів.

Метою статті є аналіз сучасного стану медичного забезпечення військовослужбовців в Україні, виявлення основних викликів у цій сфері та визначення напрямів реформування з урахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Державне регулювання медичного забезпечення військовослужбовців України ґрунтується на комплексі нормативно-правових актів, які регламентують порядок надання медичних

послуг та забезпечення військовослужбовців необхідними медичними засобами. Зокрема, Закон України «Про оборону України» [11] визначає ключові засади державної політики у сфері оборони, включаючи питання медичного забезпечення. Зокрема, Законом передбачені функції Міністерства оборони України щодо затвердження на основі стандартів НАТО та/або стандартів, затверджених окремими державами – членами НАТО, для сил безпеки і сил оборони таблиці матеріально-технічного оснащення, стандарти, обсяги надання тактичної догоспітальної допомоги та медичної допомоги на догоспітальному етапі, які надаються під час ведення воєнних (бойових) дій та підготовки сил безпеки і сил оборони до застосування за призначенням, а також здійснює контроль за їх додержанням. Тактична догоспітальна допомога визначається як невідкладні дії та організаційні заходи, у тому числі виконання медичних маніпуляцій (інтервенцій) та застосування лікарських засобів, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються особами сил оборони та сил безпеки, які пройшли відповідну підготовку або мають відповідну кваліфікацію. Окрім цього, Міністерство оборони України затверджує за погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, перелік, мінімальні вимоги та/або стандарти якості медичних виробів (виробів медичного призначення) та допоміжних засобів до них, що застосовуються силами безпеки і силами оборони для надання тактичної догоспітальної допомоги під час ведення воєнних (бойових) дій та підготовки сил безпеки і сил оборони до застосування за призначенням, на основі відповідних вимог, стандартів якості, рекомендацій або інших відповідних документів, рішень Організації Північноатлантичного договору або окремих держав – членів Організації Північноатлантичного договору.

Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [12] передбачається, що громадяни України, які призиваються на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, проходять у встановленому порядку обов'язковий медичний огляд. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги» [13] встановлює правові основи надання медичних послуг громадянам України, у тому числі військовослужбовцям під час проходження служби. Згідно Закону, кожен громадянин має право на безоплатне отримання у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги, до якої належать: екстрена медична допомога; первинна медична допомога; спеціалізована медична допомога; паліативна допомога. Медична допомога за видами поділяється на екстрену, первинну, спеціалізовану, паліативну та може надаватися: за місцем знаходження, проживання (перебування) пацієнта; в амбулаторних умовах; в умовах денного стаціонару; у стаціонарних умовах.

Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [14] гарантує військовослужбовцям право на охорону здоров'я та медичну допомогу. Охорона здоров'я військовослужбовців забезпечується створенням сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження військової служби, побуту та системою заходів з обмеження дії небезпечних факторів військової служби, з урахуванням її специфіки та екологічної обстановки, які здійснюються командирами (начальниками) у взаємодії з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. Особи, які проходять військову службу, а також військовозов'язані та резервісти, залучені до навчальних, перевірочних чи спеціальних зборів, мають право на безоплатне отримання кваліфікованої медичної допомоги у військово-медичних закладах.

1 березня 2024 року Президент України Володимир Зеленський підписав закон про організацію належного рівня медичного забезпечення Збройних Сил України. Відповідно до пояснювальної записки, цей закон наділяє Міністерство оборони повноваженнями затверджувати протоколи та стандарти домедичної і медичної допомоги для Сил безпеки і оборони на основі стандартів НАТО, а також контролювати їх дотримання. Крім того, Міноборони отримує право визначати перелік, стандарти якості та мінімальні вимоги до спеціалізованих медичних виробів, що застосовуються під час бойових дій [15]. Головна мета закону – підвищення ефективності медичного забезпечення військовослужбовців, зокрема шляхом удосконалення системи евакуації поранених, покращення медичного постачання та адаптації до міжнародних стандартів військової медицини.

Медичне забезпечення військовослужбовців в умовах воєнного стану та сучасних викликів потребує комплексного підходу до реформування. Основні проблеми та виклики, з якими стикається військова медицина України, можна поділити на декілька ключових напрямів [1; 4; 8; 16; 17]:

1. Недостатність ресурсів та фінансування:

- обмежене фінансування на закупівлю сучасного медичного обладнання та медикаментів;
- недостатня кількість спеціалізованих військових госпіталів та польових шпиталів;
- проблеми з матеріально-технічним забезпеченням, включаючи дефіцит санітарної техніки та мобільних медичних модулів.

2. Нестача кваліфікованих медичних кадрів:

- дефіцит лікарів і медичного персоналу, особливо у зонах бойових дій;
- високе фізичне та емоційне навантаження на військових медиків, що призводить до професійного вигорання;
- відтік кваліфікованих спеціалістів через низьку оплату праці та недостатній рівень соціального захисту.

3. Необхідність вдосконалення системи медичної евакуації:

- відсутність достатньої кількості реанімобілів та гелікоптерів для оперативної евакуації поранених;
- недостатня підготовка особового складу до надання домедичної допомоги у бойових умовах;
- потреба у вдосконаленні логістики та координації між підрозділами медичної евакуації.

4. Реабілітація та психологічна підтримка:

- недостатня кількість реабілітаційних центрів для військовослужбовців;
- недостатньо розвинена система психологічної підтримки та соціальної адаптації ветеранів;
- високий рівень бойового стресу та посттравматичних розладів (ПТСР), що вимагає сучасних підходів до

психічного здоров'я військових.

5. Відсутність єдиних стандартів медичного забезпечення:

- відсутність уніфікованих медичних протоколів відповідно до стандартів НАТО;
- відмінності у рівні медичного обслуговування між військовими та цивільними медичними закладами;
- потреба у створенні ефективної системи військово-медичного менеджменту та електронного обліку пацієнтів.

6. Інтеграція цивільної та військової медицини:

- слабка взаємодія між військовими та цивільними медичними структурами;
- відсутність швидкої процедури залучення цивільних медиків до роботи в умовах війни;
- потреба у спрощенні процесу надання медичних послуг військовим у цивільних лікарнях.

Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу, включаючи законодавчі зміни, покращення матеріально-технічного забезпечення, впровадження сучасних медичних технологій та підвищення рівня підготовки медичних кадрів. Важливу роль відіграє міжнародне співробітництво та адаптація кращих світових практик у сфері військової медицини.

В умовах воєнного стану та збройного протистояння з росією реформування медичного забезпечення військовослужбовців стає стратегічно важливим завданням. Для підвищення ефективності військової медицини необхідні комплексні зміни, які охоплюють законодавчі, організаційні, матеріально-технічні та кадрові аспекти [1; 5; 9; 18; 19]:

1. Удосконалення системи медичної евакуації та логістики:

- розширення парку санітарної техніки, включаючи броньовані евакуаційні машини та аеромедичну евакуацію;
- запровадження швидких та ефективних маршрутів евакуації поранених із зони бойових дій;
- забезпечення військових підрозділів сучасними засобами тактичної медицини, включаючи турнікети, бандажі, гемостатичні засоби.

2. Впровадження медичних стандартів НАТО:

- адаптація військових медичних протоколів до міжнародних стандартів (TCCC – Tactical Combat Casualty Care);
- розширення програми підготовки військових медиків за зразком країн-членів НАТО;
- використання сучасних алгоритмів сортування поранених та підвищення ефективності надання першої допомоги.

3. Розвиток мережі військових шпиталів та мобільних госпіталів:

- збільшення кількості мобільних медичних пунктів та польових госпіталів у зоні бойових дій;
- підсилення військово-медичних закладів сучасним обладнанням та медикаментами;
- інтеграція військових шпиталів у загальну систему охорони здоров'я для швидшого реагування та лікування поранених.

4. Покращення підготовки медичних кадрів:

- розширення навчальних програм для військових лікарів та парамедиків з акцентом на бойову медицину;
- організація спільних тренувань для військових медиків за участі іноземних фахівців;
- впровадження сертифікації та системи постійного підвищення кваліфікації військових медиків.

5. Розвиток психологічної реабілітації військовослужбовців:

- створення центрів психологічної допомоги для військових та ветеранів;
- запровадження обов'язкових програм психологічного відновлення після участі у бойових діях;
- залучення професійних психологів та психотерапевтів для роботи з військовослужбовцями.

6. Зміцнення співпраці між військовою та цивільною медициною:

- спрощення процедури залучення цивільних лікарів до роботи у військових шпиталях;
- запровадження єдиної системи обліку пацієнтів між військовими та цивільними медичними закладами;
- посилення взаємодії з волонтерськими організаціями та міжнародними медичними структурами.

7. Забезпечення медичними засобами та інфраструктурою:

- вдосконалення державних закупівель для забезпечення медичних закладів необхідними ліками та обладнанням;

- розширення виробництва вітчизняних медичних виробів та ліків для військових потреб;
- оптимізація системи постачання медичних засобів безпосередньо на передову.

Комплексна реформа медичного забезпечення військовослужбовців є критично необхідною в умовах війни. Вона має базуватися на впровадженні сучасних стандартів, посиленні кадрового потенціалу, покращенні логістики та створенні ефективної системи реабілітації. Інтеграція з цивільною медициною та міжнародний досвід можуть значно підвищити рівень медичної допомоги українським військовим.

Військова медицина відіграє ключову роль у забезпеченні боєздатності армії та збереженні життя військовослужбовців. В умовах повномасштабної війни Україна активно реформує систему медичного забезпечення, спираючись на досвід провідних країн світу. Держави-члени НАТО, а також країни з розвинутою військовою медициною, такі як США, Велика Британія, Ізраїль, Німеччина та Франція, вже мають ефективні моделі організації медичної допомоги у військових конфліктах. Впровадження передових практик, таких як тактична медицина ТССС, мобільні шпиталі, аеромедична евакуація, телемедицина та системи реабілітації, сприятиме підвищенню ефективності медичного забезпечення Збройних Сил України. У наведеній таблиці 1 проаналізовано ключові аспекти військової медицини цих країн та можливі напрями їх адаптації в Україні.

Таблиця 1

Досвід зарубіжних країн та напрями впровадження в Україні

Країни	Досвід у військовій медицині	Напрями впровадження в Україні
США	– система тактичної медицини ТССС (Tactical Combat Casualty Care); – розгалужена система військових шпиталів; – використання дронів для доставки медикаментів та евакуації поранених; – розвинена система реабілітації та підтримки ветеранів (VA – Veterans Affairs).	– запровадження ТССС як обов'язкового стандарту підготовки військових медиків; – використання дронів для оперативного транспортування медичних засобів у зону бойових дій; – розширення програми психологічної реабілітації військовослужбовців.
Велика Британія	– військова медицина в складі NHS (National Health Service), що дозволяє інтегрувати військових у цивільну систему охорони здоров'я; – програми адаптації та ресоціалізації для ветеранів; – використання телемедицини для діагностики та консультацій у бойових умовах.	– інтеграція військової медицини з цивільною системою охорони здоров'я України; – телемедицина для надання консультацій у польових умовах; – програми адаптації військових після повернення з фронту.
Ізраїль	– ефективна система медичної евакуації під обстрілами; – використання мобільних польових шпиталів, здатних розгортатися за лічені години; – масове навчання особового складу тактичній медицині (усі військові мають базові навички надання допомоги).	– розширення мобільних госпіталів, які можуть швидко розгортатися в зоні бойових дій; – забезпечення кожного військового базовими навичками першої допомоги; – покращення системи медичної евакуації в умовах активних бойових дій.
Німеччина	– високі стандарти військової медицини та реабілітації; – використання роботизованих систем для хірургічних втручань у бойових умовах; – система медичного страхування для військовослужбовців.	– запровадження сучасних стандартів реабілітації поранених; – використання автоматизованих медичних систем та робототехніки в хірургії; – розгляд можливості створення системи страхування для військових.
Франція	– висока мобільність військової медицини, система польових шпиталів SAMU; – використання екстреної медичної авіації; – військові медики проходять ротацію у цивільних шпиталях для підтримки кваліфікації.	– розширення авіамедичної евакуації поранених; – ротація військових медиків у цивільних лікарнях для підвищення їхньої кваліфікації; – розвиток екстреної медицини у польових умовах.

Джерело: систематизовано на основі [5; 9; 10; 20; 21]

Впровадження передового міжнародного досвіду сприятиме підвищенню якості медичного забезпечення українських військовослужбовців. Ключовими напрямками є інтеграція військової медицини з цивільною, розвиток мобільних шпиталів, покращення системи евакуації та адаптація протоколів НАТО.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Медичне забезпечення військовослужбовців в Україні є одним із ключових чинників боєздатності армії, особливо в умовах російсько-української війни. Аналіз сучасних викликів показує необхідність комплексного реформування військової медицини, зокрема вдосконалення

системи евакуації, підготовки кадрів, забезпечення необхідним обладнанням та ліками, а також розвитку психологічної реабілітації військових.

Досвід провідних країн світу, таких як США, Велика Британія, Ізраїль, Німеччина та Франція, демонструє ефективні підходи до організації медичного забезпечення армії. Впровадження міжнародних стандартів, адаптація тактичної медицини ТССС, розвиток мобільних шпиталів, інтеграція військової медицини із цивільною системою охорони здоров'я можуть значно підвищити рівень медичного обслуговування українських військових.

Отже, для забезпечення належного рівня медичної допомоги необхідні системні зміни, які передбачають законодавче врегулювання, модернізацію інфраструктури, залучення міжнародного досвіду та підвищення рівня підготовки військових медиків. Тільки комплексний підхід дозволить створити ефективну систему військової медицини, здатну оперативно реагувати на виклики війни та забезпечувати збереження життя і здоров'я захисників України.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні ефективних моделей інтеграції військової та цивільної медицини, впровадженні інноваційних технологій у військово-медичну сферу та оцінюванні результативності реформ медичного забезпечення військовослужбовців України на основі міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Трохимчук В. В., Панкратов І. О. Проблеми та перспективи медичного забезпечення військовослужбовців хворих COVID-19, в умовах медичного страхування. *Фармацевтичний журнал*. 2023. Т. 78, № 3. С. 30-38. DOI: <https://doi.org/10.32352/0367-3057.3.23.03>.
2. Сидоренко А. О. До питання медичного забезпечення членів сімей військовослужбовців в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 194-198. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.34>.
3. Лозовий М. Г., Воробйов О. М., Власов І. О., Чапля М. М. Досвід організації медичного забезпечення військ (сил) в операції Об'єднаних сил. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*. 2021. № 1. С. 69-74. DOI: <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2021-40-1-69-74>.
4. Судук О. Ю., Семенюк А. П. Трансформація медичних послуг в Україні в умовах військових дій. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2024. Вип. 2. С. 225-235. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve2202421>.
5. Галушка А. М., Жаховський В. О., Лівінський В. Г. Медичне забезпечення Збройних Сил України: досвід, здобутки, перспективи. *Український журнал військової медицини*. 2021. Т. 2, № 1. С. 28-37. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.1\(2\)-028](https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.1(2)-028).
6. Салайда І. М. Методологічні підходи до надання медичної допомоги військовикам із бойовою опіковою травмою. *Здобутки клінічної і експериментальної медицини*. 2024. № 4. С. 190-196. DOI: <https://doi.org/10.11603/1811-2471.2024.v.i4.15037>.
7. Федченко О. П., Литвиненко Н. І., Пінчук О. О. Застосування геоінформаційних систем у контексті реформування системи охорони здоров'я України та медичного забезпечення Збройних Сил України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2021. Вип. 2. С. 81-86. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.46.81-86>.
8. Чорна В. В., Матвійчук М. В., Подолян В. М., Івашкевич Є. М., Сивак В. М., Слободян В. В., Івашкевич М. С. Актуальні питання забезпечення індивідуальними медичними засобами захисту військовослужбовців, цивільних України. *Український журнал військової медицини*. 2022. Т. 3, № 2. С. 92-102. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2\(3\)-092](https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2(3)-092).
9. Лівінський В. Г., Жаховський В. О., Швець А. В., Іванько О. М. Обґрунтування системи стандартизації медичного забезпечення у Збройних Силах України. *Український журнал військової медицини*. 2023. Т. 4, № 3. С. 21-37. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3\(4\)-021](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3(4)-021).
10. Бадюк М. І., Пасько І. В., Солярик В. В. Військова медицина Великої Британії: досвід і сучасні пріоритети для Медичних сил Збройних сил України. *Український журнал військової медицини*. 2024. Т. 5, № 2. С. 143-152. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.2\(5\)-143](https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.2(5)-143).
11. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
12. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги: Закон України від 1 липня 2022 року № 2347-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20>.
14. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>.
15. Президент підписав закон про медичне забезпечення ЗСУ за стандартами НАТО // *Армія Іформ*. 2024. 01 березня. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/03/01/prezydent-pidpysav-zakon-pro-medychne-zabezpechennya-zsu-za-standartamy-nato>.

16. Казмірчук А. П., Лівінський В. Г., Жаховський В. О. Формування системи законодавчих, нормативно-правових, доктринальних і керівних документів з питань військової охорони здоров'я та медичного забезпечення Збройних сил України. *Український журнал військової медицини*. 2024. Т. 5, № 2. С. 5-17. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.2\(5\)-005](https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.2(5)-005).

17. Швець А. В., Горішина О. В., Кіх А. Ю., Іванцова Г. В., Горшков О. О., Ричка О. В. Особливості організації медико-психологічної реабілітації військовослужбовців в країнах-членах та партнерах НАТО. *Український журнал військової медицини*. 2021. Т. 2, № 4. С. 26-39. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.4\(2\)-026](https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.4(2)-026).

18. Кожедуб О., Клімішина Н. Психологічна допомога військовослужбовцям як соціальний інститут. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2024. Вип. 4. С. 10-14. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2024.60.10-14>.

19. Омельчук В. А., Лісова Н. В. Нормативно-правове регулювання соціального захисту військовослужбовців: проблеми та перспективи. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Юридичні науки*. 2024. № 11. С. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-11-10458>.

20. Лавренюк Я. В., Кулешова О. В. Комплексний підхід до медико-психологічної реабілітації військовослужбовців: огляд науково обґрунтованих практик та втручань. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Психологія*. 2024. Вип. 2. С. 77-81. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-2-11>.

21. Слабкий Г. О., Картавцев Р. Л. Міжнародна підтримка системи охорони здоров'я України під час війни проти російської військової агресії: гуманітарна допомога медичним обладнанням. *Україна. Здоров'я нації*. 2024. № 2. С. 99-104. DOI: <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2024.2/17>.

References:

1. Trokhymchuk, V.V., & Pankratov, I.O. (2023). *Problemy ta perspektivy medychnoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtiv khvorykh COVID-19, v umovakh medychnoho strakhuvannia* [Problems and prospects of medical support for military personnel sick with COVID-19, under medical insurance conditions]. *Pharmaceutical Journal*, 78(3), P. 30-38. DOI: <https://doi.org/10.32352/0367-3057.3.23.03>. [in Ukrainian]

2. Sydorenko, A.O. (2023). *Do pytannia medychnoho zabezpechennia chleniv simey viiskovosluzhbovtiv v Ukraini* [On the issue of medical support for family members of military personnel in Ukraine]. *Analytical and comparative jurisprudence*, 3, P. 194-198. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.34>. [in Ukrainian]

3. Lozovyi, M.H., Vorobiov, O.M., Vlasov, I.O., & Chaplia, M.M. (2021). *Dosvid orhanizatsii medychnoho zabezpechennia viisk (syl) v operatsii Obiednanykh syl* [Experience in organizing medical support for troops (forces) in the operation of the Joint Forces]. *Modern information technologies in the field of security and defense*, 1, P. 69-74. DOI: <https://doi.org/10.33099/2311-7249/2021-40-1-69-74>. [in Ukrainian]

4. Suduk, O.Yu., & Semeniuk, A.P. (2024). *Transformatsiia medychnykh posluh v Ukraini v umovakh viiskovykh dii* [Transformation of medical services in Ukraine in conditions of military operations]. *Bulletin of the National University of Water Management and Environmental Management. Economic Sciences*, 2, P. 225-235. DOI: <https://doi.org/10.31713/ve2202421>. [in Ukrainian]

5. Halushka, A.M., Zhakhovskiy, V.O., & Livinskyi, V.H. (2021). *Medychne zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy: dosvid, zdobutky, perspektivy* [Medical support for the Armed Forces of Ukraine: experience, achievements, prospects]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 2(1), P. 28-37. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.1\(2\)-028](https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.1(2)-028). [in Ukrainian]

6. Salaida, I.M. (2024). *Metodolohichni pidkhody do nadannia medychnoi dopomohy viiskovykam iz boiovoiu opikovoiu travmoiu* [Methodological approaches to providing medical care to servicemen with combat burn injuries]. *Achievements of clinical and experimental medicine*, 4, P. 190-196. DOI: <https://doi.org/10.11603/1811-2471.2024.v.i4.15037>. [in Ukrainian]

7. Fedchenko, O.P., Lytvynenko, N.I., & Pinchuk, O.O. (2021). *Zastosuvannia heoinformatsiinykh system u konteksti reformuvannia systemy okhorony zdorovia Ukrainy ta medychnoho zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy* [Application of geographic information systems in the context of reforming the healthcare system of Ukraine and medical support of the Armed Forces of Ukraine]. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military Special Sciences*, 2, P. 81-86. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.46.81-86>. [in Ukrainian]

8. Chorna, V.V., Matviichuk, M.V., Podolian, V.M., Ivashkevych, Ye.M., Syvak, V.M., Slobodian, V.V., & Ivashkevych, M.S. (2022). *Aktualni pytannia zabezpechennia indyvidualnykh medychnykh zasobamy zakhystu viiskovosluzhbovtiv, tsyvilnykh Ukrainy* [Current issues of providing individual medical means of protection for military personnel and civilians of Ukraine]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 3(2), P. 92-102. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2\(3\)-092](https://doi.org/10.46847/ujmm.2022.2(3)-092). [in Ukrainian]

9. Livinskyi, V.H., Zhakhovskiy, V.O., Shvets, A.V., & Ivanko, O.M. (2023). *Obgruntuvannia systemy standartyzatsii medychnoho zabezpechennia u Zbroinykh Sylakh Ukrainy* [Justification of the system of standardization of medical support in the Armed Forces of Ukraine]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 4(3), P. 21-37. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3\(4\)-021](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.3(4)-021). [in Ukrainian]

10. Badiuk, M.I., Pasko, I.V., & Soliaryk, V.V. (2024). *Viiskova medytsyna Velykoi Brytanii: dosvid i suchasni prioriteti dlia Medychnykh syl Zbroinykh syl Ukrainy* [Military medicine of Great Britain: experience and modern priorities for the Medical Forces of the Armed Forces of Ukraine]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 5(2), P. 143-152. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.2\(5\)-143](https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.2(5)-143). [in Ukrainian]
11. VRU (1991) Pro oboronu Ukrainy [On the Defense of Ukraine]. Law of Ukraine No. 1932-XII. Available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>. [in Ukrainian]
12. VRU (1992) Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu [On Military Duty and Military Service]. Law of Ukraine No. 2232-XII. Available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>. [in Ukrainian]
13. VRU (2022) Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia nadannia medychnoi dopomohy [On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving the Provision of Medical Care]. Law of Ukraine No. 2347-IX. Available at <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20>. [in Ukrainian]
14. VRU (1991) Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv ta chleniv yikh simei [On Social and Legal Protection of Military Personnel and Members of Their Families]. Law of Ukraine No. 2011-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>. [in Ukrainian]
15. Armiya inform (2024) *Prezydent pidpysav zakon pro medychne zabezpechennia ZSU za standartamy NATO* [The President signed the law on medical support of the Armed Forces of Ukraine according to NATO standards]. Available at <https://armyinform.com.ua/2024/03/01/prezydent-pidpysav-zakon-pro-medychne-zabezpechennya-zsu-za-standardamy-nato>. [in Ukrainian]
16. Kazmirschuk, A.P., Livinskyi, V.H., & Zhakhovskiy, V.O. (2024). *Formuvannia systemy zakonodavchykh, normatyvno-pravovykh, doktrynalnykh i kerivnykh dokumentiv z pytan viiskovoi okhorony zdorovia ta medychnoho zabezpechennia Zbroinykh syl Ukrainy* [Formation of a system of legislative, regulatory, doctrinal and guiding documents on military health care and medical support of the Armed Forces of Ukraine]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 5(2), P. 5-17. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.2\(5\)-005](https://doi.org/10.46847/ujmm.2024.2(5)-005). [in Ukrainian]
17. Shvets, A.V., Horishna, O.V., Kikh, A.Yu., Ivantsova, H.V., Horshkov, O.O., & Rychka, O.V. (2021). *Osoblyvosti orhanizatsii medyko-psykholohichnoi rehabilitatsii viiskovosluzhbovtziv v krainakh-chlenakh ta partnerakh NATO* [Peculiarities of organizing medical and psychological rehabilitation of military personnel in NATO member states and partners]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 2(4), P. 26-39. DOI: [https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.4\(2\)-026](https://doi.org/10.46847/ujmm.2021.4(2)-026). [in Ukrainian]
18. Kozhedub, O., & Klimishyna, N. (2024). *Psykhologichna dopomoha viiskovosluzhbovtziv yak sotsialnyi institut* [Psychological assistance to military personnel as a social institution]. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military and Special Sciences*, 4, P. 10-14. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2024.60.10-14>. [in Ukrainian]
19. Omelchuk, V.A., & Lisova, N.V. (2024). *Normatyvno-pravove rehuliuвання sotsialnoho zakhystu viiskovosluzhbovtziv: problemy ta perspektyvy* [Normative and legal regulation of social protection of military personnel: problems and prospects]. *International scientific journal "Internauka"*. Series: Legal Sciences, 11, P. 24-29. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-11-10458>. [in Ukrainian]
20. Lavreniuk, Ya.V., & Kuleshova, O.V. (2024). *Kompleksnyi pidkhid do medyko-psykholohichnoi rehabilitatsii viiskovosluzhbovtziv: ohliad naukovo obgruntovanykh praktyk ta vtruchan* [A comprehensive approach to medical and psychological rehabilitation of military personnel: a review of scientifically based practices and interventions]. *Scientific notes Central Ukrainian State University named after Volodymyr Vynnychenko*. Series: Psychology, 2, P. 77-81. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2024-2-11>. [in Ukrainian]
21. Slabkyi, H.O., & Kartavtsev, R.L. (2024). *Mizhnarodna pidtrymka systemy okhorony zdorovia Ukrainy pid chas viiny proty rosiiskoi viiskovoi ahresii: humanitarna dopomoha medychnym obladdnanniam. Ukraina* [International support for the health care system of Ukraine during the war against Russian military aggression: humanitarian aid with medical equipment. Ukraine]. *Health of the Nation*, 2, P. 99-104. DOI: <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2024.2/17>. [in Ukrainian]